

להתוודע ולהגלות מחמדי התורה בכל דף בשי"ס

סנהדרין דף צה

מילי דאגדתא

'אפשר עברתי על מקום שהתפללו אבותי'

בסנהדרין דף צ"ה. תנו רבנן, שלשה קפצה להם הארץ, אליעזר עבד אברהם, יעקב אבינו, ואבישי בן צרויה. אבישי בן צרויה הא דאמרן, אליעזר עבד אברהם, דכתיב ואבוא היום אל העין, למימרא דההוא יומא נפק. יעקב אבינו, דכתיב, ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה, וכתיב ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש, כי מטא לחרן אמר, אפשר עברתי על מקום שהתפללו בו אבותי ואני לא התפללתי בו, בעי למיהדר, כיון דהרהר בדעתיה למיהדר, קפצה ליה ארעא, מיד ויפגע במקום.

- א -

מדוע לא התפלל יעקב בהר המוריה כשעבר שם בפעם ראשונה

ובמהר"ל שם מיישב בדרך אחרת גם אם נאמר שיעקב לא הגיע לחרן על ידי קפיצת הדרך, וכתב דהטעם שלא התפלל בדרך הליכתו לחרן היה מפני שהיה ירא יעקב מעשיו שלא ירדוף אחריו, ולא היה יכול לכון בתפילתו מפני יראת עשו, אכן כאשר בא לחרן אמר בדעתו ששוב לא ירדוף עשיו אחריו, כי הוא יודע שכבר הגיע לחרן, ולפיכך עתה שלא נתיירא, חזר למקום שהתפללו אבותיו. [וראה ברא"ם שם שיש מדרשות חלוקות אם הליכתו של יעקב לחרן היה בקפיצת הדרך או לא].

ובליקוטי הרי"ם על התורה פ' ויצא כתב דיעקב אבינו לא רצה להתפלל במקום קדוש על ידי שבדרך הליכתו לחרן עבר במקום זה, כי דבר שבקדושה צריך שתיעשה על ידי הכנה מיוחדת לאותו דבר, ולא על ידי העברה במקרה שבהליכתו לחרן יהא לו ריוח נוסף שיוכל להתפלל במקום שהתפללו אבותיו. לפיכך לא עמד שם להתפלל אלא הלך עד לחרן, אכן מאחר שעבר באותו מקום ולא התפלל, חזר במיוחד להגיע למקום שהתפללו אבותיו, ואז קפצה לו הארץ. והוא מסיים שם שזה לימוד לכל אדם. וראה השלמות והוספות א

ובספר ערוגת הבושם פרשת ברכה (ד"ה וישכון) מעיר ג"כ בזה מדוע

בפעם ראשונה עבר על ידי קפיצת הדרך ולא הרגיש שהיה בהר המוריה / לפני שהגיע לחרן היה מתיירא מעשו ולא היתה דעתו מיושבת להתפלל / לתפילה במקום קדוש ראוי הליכה במיוחד, ולא כשהוא בהעברה במקרה / סיבה מן השמים בדרך מעשה אבות סימן לבנים להראות חשיבות מחשבת חרטה על שלא התפללו כראוי

- מהר"ל מפראג, חידושי הרי"ם, ערוגת הבושם -

א. רבים שואלים מדוע באמת כשעבר יעקב בתחילה על מקום שהתפללו בו אבותיו לא התפלל, ורק אחר כך בהגיעו לחרן התחרט על זה ואמר 'אפשר עברתי על מקום שהתפללו בו אבותי ואני לא התפללתי בו', ואז קפצה לו הארץ לחזור להגיע למקום שהתפללו בו אבותיו. ונאמרו כמה דרכים בזה.

בחידושי אגדות למהר"ל מפראג בחולין דף צ"א: (ד"ה אפשר) כתב על פי מה שאמרו במדרש (בראשית רבא ס"ח ח') דהליכתו של יעקב לחרן היה בן יומו, והיינו שזכה לקפיצת הדרך גם בהליכתו מבאר שבע לחרן, ונמצא דכשעבר על מקום שהתפללו אבותיו היה בדרך קפיצה, והוא עצמו לא היה יודע שהיה שם, לפיכך אחר כך רצה לחזור.

השלמות והוספות

אשה ואגב אורחא כשיעבור דרך שם יתפלל שם, ולבחיר האבות יותר נאה היה שילך במכוון לשם לראות את פני ה' במקום אשר בחר, כאשר עשו אבותיו אברהם ויצחק שהלכו לשם במכוון. ועל זה נתחכם אל עליון, וקפץ לו הארץ תיכף בצאתו מבאר שבע ומיד הגיע לחרן (כדאי במדרש הנ"ל), כי על ידי זה כשעבר יעקב בהר המוריה לא היה יודע כלל שהוא נמצא שם, כי מיד שיצא מבאר שבע תיכף נתראה בחרן.

ובזה הוא מפרש מה שאמר יעקב 'אפשר' עברתי על מקום שהתפללו אבותי, דהנה ישנן שני דרכים של קפיצת הארץ, יש שנשבר הארץ באמצע ויפגעו שני המקומות זה בזה, ויש שפסיעות האדם מתרחבות במאוד עד שהוא מהלך דרך קפיצה.

והנה כשהצטער יעקב על שעבר במקום שהתפללו אבותיו ולא התפלל, לא היה מקום להצטער אלא אם היה הקפיצה על ידי התרחבות הפסיעות, אבל אם הקפיצה היתה שנשבר הארץ באמצע, לא היה לו להצטער על זה, כי לא עבר כלל על מקום שהתפללו אבותיו. ולכן אמר יעקב רק בדרך 'אפשר שעברתי', כי

הקב"ה סיבב שיגיע לחרן דרך קפיצה כדי שלא יתעכב להתפלל בהר המוריה, כי לגודל קדושתו של יעקב היה לו לילך להר המוריה בהכנה מיוחדת ולא בדרך העברה באקראי

- באר מים חיים -

א. בספר באר מים חיים מתקשה גם כן מדוע בתחילה לא עלה על דעתו להתפלל ואחר כך נתחרט על זה. עוד הוא מעיר בלשון שאמר יעקב 'אפשר' עברתי במקום שהתפללו אבותי, דמהו המכוון בלשון 'אפשר', הרי היה יכול לומר בפשיטות 'הנה עברתי'. גם להבין למה בהיותו בהר המוריה לא השקיע הקדוש ברוך הוא השמש שלא בעונתה ולומר צדיק זה בא לבית מלוני עד אחר כך בשובו לשם. גם הוא תמה למה בשובו מחרן הוצרך ללכת עד בית אל, ולמה לא נעקר הר המוריה לבוא עד חרן.

וכתב דיעקב אבינו ודאי היה בדעתו שכשיעבור דרך הר המוריה יתפלל שם, שהרי הוא מקום שהתפללו אבותיו. אכן הקב"ה סיבב בדרך אחרת, כי לצד גודל קדושת יעקב היה נחשב זה לקצת פגם מה שעיקר הליכתו לחרן היה בשביל

זו שהיא מתחרט על שלא התפלל כראוי יש לה חשיבות גדולה, וממשיך עליו בזה אור התפילה, כי לכן נזדמן כן מהשי"ת שיעקב אבינו יעבור על מקום שהתפללו אבותיו ולא יתפלל, ואחר כך יתחרט ויאמר 'אפשר עברתי על מקום שהתפללו בו אבותי ואני לא התפללתי בו' והועיל מחשבה זו שיקפוץ הר המוריה כנגדו, וזה היה בדרך סימן לבנים שאם בני ישראל יתחרטו על שלא התפללו כראוי, במחשבה זו יהא חוזר עליהם אור התפילה.

ובזה הוא מפרש מאה"כ (דברים ל"ג) 'וישכון ישראל בטח בדד עין יעקב אל ארץ דגן ותירוש' דהכוונה היא 'וישכון ישראל בטח' שיכולים להיות בטוחים, כי אפילו אם לא התפללו כנכון, כשהם מתחרטים על זה, עדיין חוזר עליהם אור התפילה, 'עין יעקב', מעין מה שמצינו אצל יעקב שבתחילה לא התפלל ואחר כך נתחרט על זה, והראה לו הקב"ה שעדיין חפץ בתפילתו וקפצה לו הארץ.

- ב -

בימי הגלות אפשר לזכות מעין קדושת המקדש על ידי בתי כנסיות ובתי מדרשות

למקדש מעט', אמר רבי יצחק אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל, ע"כ. והיינו דבתי כנסיות ובתי מדרשות שמייחדים בני ישראל בהיותם בגלות, נקרא 'מקדש מעט', והוא מפני שמאחר שנחרב בית המקדש בירושלים, נמשך מעין קדושת בית המקדש לבתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל.

אמור מעתה, דבפ' בשלח מפרש רש"י ד'בית המקדש של מטה מכוון נגד בית המקדש של מעלה' כי שם מפרש רש"י מאה"כ 'תביאמו ותטעמו בהר נחלתך מכוון לשבתך' שהמכוון הוא על בית המקדש כשהוא בנוי ומשוכלל בעיר הקודש בירושלים, ומקדש זה בנוי למטה נגד בית המקדש של מעלה.

אמנם בפ' ויצא מפרש רש"י ד'בית המקדש של מעלה מכוון נגד בית המקדש של מטה', שהרי יעקב אבינו לא היה בירושלים, כי כבר הגיע לחרן שהוא בחוץ לארץ, וגם אי' במדרש (בר"י ס"ט) דבמראה זו הראו ליעקב אבינו חורבן בית המקדש, אלא דעל ידי שנתן דעתו לחזור קפצה לו הר המוריה, לכן מפרש רש"י ד'בית המקדש של מעלה מכוון נגד בית המקדש של מטה', להורות שבכל מקום שבני ישראל בגלות מייחדים בתי כנסיות ובתי מדרשות ונעשה בזה 'מקדש מעט', הקב"ה מוליך ומעמיד את הבית המקדש שלמעלה שיהא עומד מכוון מול 'מקדש מעט' של מטה, בכל מקום שהוא.

וכן בפ' משפטים (הנ"ל) מפרש רש"י ש'בית המקדש של מעלה מכוון נגד בית המקדש של מטה' כי פרשה זו אמורה על זמן הגלות, כמו שמפרש רש"י שם על מאה"כ 'הנה אנכי שולח מלאך' דכאן נתברשו שעתידין לחטוא ושכינה אומרת להם 'כי לא אעלה בקרבך', והיינו דפרשה זו נאמרה כשיגולו ממקומם, לכן מפרש רש"י דבית המקדש של מעלה מכוון נגד בית המקדש של מטה', שבכל מקום שיגולו ויעשו שם מקדש מעט יהא בית המקדש של מעלה הולך ומתייצב כנגד מקדש מעט של מטה, עכ"ד.

וכתב בקרן לדוד דלכן מפרש רש"י דמה שאצל יעקב אבינו קפצה לו הארץ היינו שנעקר המוריה למקום שהיה עומד שם, ולא היה כקפיצת הדרך של אליעזר עבד אברהם שהוא הגיע מהר לחרן, שהרי יעקב אמר 'זוה שער השמים' והיינו שראה ש'בית המקדש של מעלה מכוון נגד בית המקדש של מטה', וזה על ידי שנעקר הר המוריה ובא לחוץ לארץ במקום שיעקב היה עומד.

בתחילה לא נתן דעתו להתפלל ואח"כ נתחרט וי'היב דעתיה למיהדר'. ועוד הוא מעיר מדוע מפני שהחליט בדעתו לחזור קפץ לו הר המוריה, ומה היה חסר אם היה טורח לבא ברגליו עד אותו המקום.

וכתב דדבר זה שיעקב עבר על מקום שהתפללו אבותיו ולא התפלל ואח"כ התחרט וקפץ לנגדו הר המוריה, דבר זה היתה סיבה מן השמים שסיבב הקב"ה שיעקב לא יתפלל ויתחרט על זה ויקפוץ אליו הר המוריה, כי זה היה בדרך מעשה אבות סימן לבנים שאם יהיו בני ישראל במצב שהיה מוטל עליהם להתפלל ולא התפללו כראוי, אם אחר כך יתחרטו בלבם על מה שלא התפללו כראוי, עדיין יאיר להם אז אור התפילה.

וכתב שם, שאם אחרי שעברו הימים המקודשים של חודש תשרי, מתבונן האדם שלא התפלל כפי שהיה ראוי להתפלל בחודש הזה, והימים כבר חלפו ועברו, ואי אפשר להשיב את הזמן, ידע נאמנה שמחשבת חרטה

קפיצת הדרך של יעקב אבינו אם היה על ידי שנעקר הר המוריה ונתקרב אצלו, או על ידי שהוא הגיע בקפיצה להר המוריה / בית המקדש כשהוא בנוי ומשוכלל, הרי הוא עומד מכוון נגד בית המקדש של מעלה, בזמן הגלות בית המקדש של מעלה הולך ומתייצב במכוון נגד מקדש מעט שהם בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל

- רש"י, רמב"ן, הרה"ק מהר"י מבעלזא, קרן לדוד -

ב. בענין קפיצת הדרך של יעקב אבינו מצינו שני דרכים בראשונים.

רש"י בפירוש החומש (בראשית כ"ח) מפרש דקפיצת הר המוריה היינו שנעקר הר המוריה ובא למקום שהיה יעקב עומד שם. וכן מפרש רש"י בסוגיין (ד"ה קפצה).

אמנם הרמב"ן על התורה חולק על דברי רש"י, וכתב דכיון שאמרו בגמ' דשלשה קפצה להם הארץ, אליעזר עבד אברהם, ויעקב אבינו, ואבישי בן צרויה, כשם שקפיצת הארץ האמור אצל אליעזר עבד אברהם היינו שביום אחד הגיע מארץ ישראל לחרן, כמו כן קפיצת הארץ שהזכירו אצל יעקב היינו שהגיע בקפיצה להר המוריה, ומהיכי תיתי לומר שהר המוריה נעקר ובא אצלו.

ובספר קרן לדוד פ' ויצא מיישב דברי רש"י, וכתב, דהנה רש"י שם במאה"כ 'זוה שער השמים' מפרש ד'בית המקדש של מעלה מכוון נגד בית המקדש של מטה'. כיוצא בזה, בפ' משפטים (שמות כ"ג) במאה"כ 'להביאך אל המקום אשר הכינותי' כתב רש"י 'זה אחד מן המקראות שאומרים שבית המקדש של מעלה מכוון נגד בית המקדש של מטה'.

אמנם בפ' בשלח (שמות ט"ו) במאה"כ 'תביאמו ותטעמו בהר נחלתך מכוון לשבתך' מפרש רש"י דמקדש של מטה מכוון כנגד כסא של מעלה אשר פעלת. והיינו דבית המקדש של מטה מכוון נגד בית המקדש של מעלה. ובקרן לדוד שם מביא בשם הרה"ק רבי יהושע מבעלזא זצ"ל שהקשה מדוע שינה רש"י את דבריו שבפ' בשלח כתב ד'בית המקדש של מטה בנוי נגד בית המקדש של מעלה, ואילו בפ' ויצא ובפ' משפטים כתב רש"י ד'בית המקדש של מעלה מכוון נגד בית המקדש של מטה'.

ותירץ, דהנה במגילה דף כ"ט. אמרו על מאה"כ (יחזקאל י"א) 'ואהי להם

השלמות והוספות

לשם מצוה להתפלל שם, אכן כיון שהלך עד בית אל וראה הקדוש ברוך הוא טוב כוונתו שבאמת הוא עושה וכבר החזיק בדרך לבוא עד כה ובדאי שילך עד הר המוריה, אז היה נחשב אצל הקב"ה כאילו כבר הלך עד שם, ואז קיצר כביכול הקדוש ברוך הוא טרחת הצדיק ועקר הר המוריה והביאו לכאן, והכירו יעקב והתפלל שם, אבל בפעם ראשונה בעברו דרך שם לא הכירו כלל, כי לא חפץ הקדוש ברוך הוא שיתפלל אז, וקפצה לו הארץ כדי שלא יעמוד להתפלל בדרך הילוכו באקראי.

ב